

İLERİ ALGORİTMA ANALİZİ

TABU ARAMA ALGORİTMASI (TABU SEARCH)

Tabu Arama Algoritması, optimizasyon problemlerinin çözümü için F.Glover tarafından geliştirilmiş iteratif bir araştırma algoritmasıdır.

Temel yaklaşım, son çözüme götüren adımın dairesel hareketler yapmasını önlemek için bir sonraki döngüde tekrarın yasaklanması veya cezalandırılmasıdır. Böylece yeni çözümlerin incelenmesiyle Tabu Arama algoritması, bölgesel en iyi çözümün daha ilerisinde bulunan çözümlerin araştırılabilmesi için bölgesel-sezgisel araştırmaya kılavuzluk etmektedir.

Tabu Arama algoritmasının bölgesel optimallliği aşmak amacıyla kullandığı temel prensip, değerlendirme fonksiyonu tarafından her iterasyonda en yüksek değerlendirme değerine sahip hareketin bir sonraki çözümü oluşturmak amacıyla seçilmesine dayanmaktadır. Bunu sağlamak amacıyla bir tabu listesi oluşturulur, tabu listesinin orijinal amacı önceden yapılmış bir hareketin tekrarından çok tersine dönmesini önlemektir. Tabu listesi kronolojik bir yapıya sahiptir ve esnek bir hafıza yapısı kullanır. Tabu arama algoritması her ne kadar istenmeyen noktaların işaretlenmesi olarak açıklanmış olsa da daha cazip noktaların işaretlenmesi olarak ta kullanılır.

TA yı açıklamak için aşağıdaki gibi bir gösterimden yararlanılabilir:

$$\begin{aligned} \text{Min} \quad & c(x) \\ & x \in X \end{aligned} \quad \text{Denklem 1.1}$$

Yukarıdaki ifadeyi açıklarsak; amaç fonksiyonu $c(x)$ maliyet veya kar fonksiyonun en küçük veya en büyük değerini aramaktadır fakat bu aramada x vektörü ile belirtilen kısıtlamalara uyularak çözüme ulaşılabacaktır.

Başka bir ifade ile her x elemanı bir hareketi temsil eder ve tüm hareketler X ile gösterilmektedir. Ancak daha doğru bir varsayım x vektörlerinin TA bellek yapısı olarak kullanıldığıdır. Böylece vektörde tutulan bellek değerine bağlı olarak çözüm aramada bazı hareketler tabu olarak kabul edilip engellenecek, bazılarına ise daha fazla odaklanacaktır.

X vektöründeki her bir hareket ise mevcut çözümün bir komşusunun seçimini temsil eder.

Tabu Arama Algoritması İşleyiş Şekli

Başlangıç çözümünün oluşturulması

En genel şekilde başlangıç çözümü rastsal olarak elde edilir. Ancak ilgilenilen, problem için geliştirilmiş olan bir sezgisel algoritmadan yararlanarak da başlangıç çözümünden elde edilmesi mümkündür.

Hareket Mekanizması

Mevcut bir çözümde yapılan bir değişiklik ile yeni bir çözümün elde edilmesi hareket mekanizmasıyla gerçekleştirilir. Hareket mekanizmasındaki olası hareketler, mevcut çözümün komşularını oluşturur.

Komşuluk

Tabu Aramada en önemli bileşenlerden birisi de komşuluk yapısıdır. Çözümü iyileştirmek için amaç fonksiyonun değeri açısından en iyi hareketlerin seçilmesidir. Komşulukların oluşturulmasında seçilen komşuluk üretme yapısına göre problem boyutu n olduğu durumda $(n-1)$ tane komşuluk üretilir.

Hafıza

TA algoritmasının temel elemanlarından biride hafızadır. Arama boyunca ortaya çıkan durumlar, H hafızasına kayıt edilir. Yapılmasına izin verilmeyen hareketler "tabu" olarak adlandırılır ve esnek hafıza içinde "tabu listesi" adı altında kaydedilirler. Bu hareketler belli bir süre sonra tabu listesinden çıkarılır ve yapılmasına izin verilir.

Hafıza Türleri

Yakınlık Geçmişe dayalı Bellek Yapısı (Kısa Dönem Hafıza) (YBY)

En temel TA bellek yapısıdır. Esas olarak görevi yakın geçmişte yapılan hareketlerin bir süre için tabu olarak işaretlemektir. Burada kast edilen süre tabu süresi yani çerim sayısıdır. Belirlenen t değeri süre kadar hareket tabu olarak belirlenir ve daha sonra belirlenen hareket tabu olmaktan çıkarılır. Örneğin $t = 5$ olacak şekilde statik olarak değer verilebildiği gibi t değeri t_{\min} ve t_{\max} sınırları arasında sistematik veya rastgele seçilebilir.

Sıklığa Dayalı Bellek Yapısı (Orta ve Uzun Dönem Hafıza) (SBY)

Sıklığa dayalı bellek yapısı tamamlayıcı bir özelliğe sahiptir genellikle YBY ile birlikte ikincil bir bellek olarak kullanılır. SBY adından da anlaşılacağı gibi yapılan hareketlerin sıklığını bellekte tutar. Ancak bir hareketin kaç kez yapıldığı bilgisi yerine, çözümün kalitesine ve hareketin etkisine bağlı bilgilerin bellekte tutulması daha faydalı yaklaşımdır. Sıklık ölçütünün dört çeşidi vardır:

- Her bir hareketin toplam tekrar sayısı
- Toplam hareket sayısı
- En yüksek hareket tekrar sayısı
- Ortalama hareket tekrar sayısı

Tabu Listesi

Tabu listesi, araştırmancının herhangi bir iterasyonu içinde hangi seçimlerin tabu grubu olmak zorunda olduğu ve kaç tanesi üzerinde karar verme ve tabu listesini güncelleme ile ilgilenir. Tabu listesinin boyutu, sonucu önemli derecede etkileyebilir. Deneyisel sonuçlar problemin boyutu büyüdükçe problem boyutu ile orantılı olarak tabu listesi uzunluğunun da büyümesi gerektiğini göstermiştir.

Tabu Yıkma Kriterleri

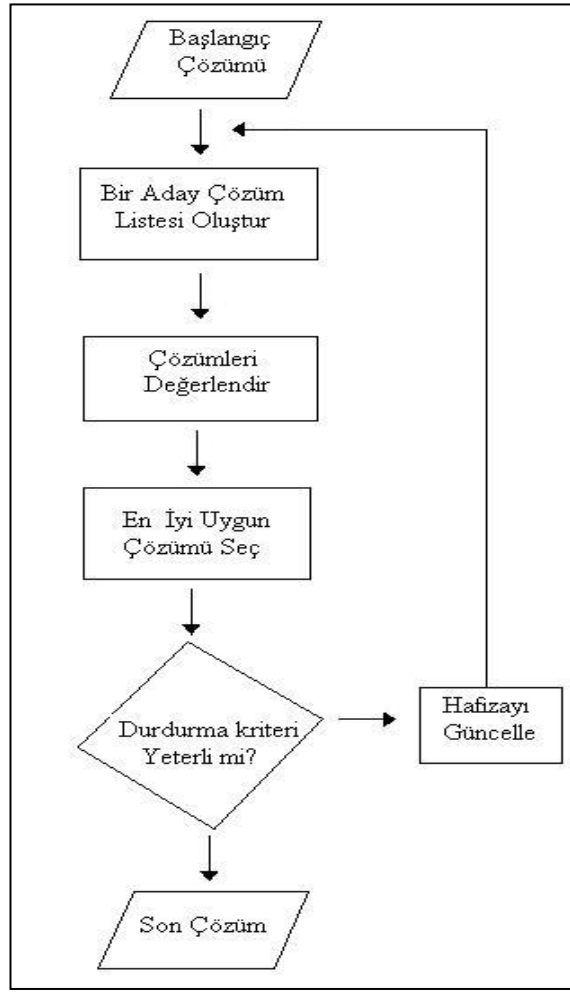
Tabu yıkma kriterleri, tabunun ortadan kalkabileceği durumları ifade etmektedir. En genel tabu yıkma kriteri, mevcut durumdan daha iyi bir sonuç verecek tabu hareketinin yapılmasına izin verilmesidir. Bu kriterin kullanılması TA algoritmasının etkinliğini artırmaktadır. Ayrıca, eğer tüm mümkün hareketler tabu ise bu hareketlerden tabu süresinin bitmesine en yakın olan bir tabu hareketine izin verilir.

Durdurma Koşulu:

TA algoritması, bir veya birden fazla durdurma koşulunu sağlayıncaya kadar aramasını sürdürmektedir. Bu koşullardan bazıları aşağıda verilmiştir.

- Seçilen bir komşu çözümün komşusunun olmaması
- Belirli bir iterasyon sayısına ulaşılması
- Belirli bir çözüm değerine ulaşılması
- Algoritmanın bir yerde tıkanması ve daha iyi sonuç üretememesi

Tabu Arama Algoritması Akış Diyagramı

Şekil 1: Tabu arama algoritması

TA algoritması, bir başlangıç çözümü ile aramaya başlar. Algoritmanın her iterasyonunda tabu olmayan bir hareket ile mevcut çözümün komşuları içerisinde bir tanesi seçilerek değerlendirilir. Eğer amaç fonksiyonunun değerinde bir iyileştirme sağlanmışsa komşu çözüm, mevcut çözüm olarak dikkate alınır. Seçilen bir hareket tabu olmasına rağmen tabu yıkma kriterlerini sağlıyorsa, mevcut çözümü oluşturmak için uygulanabilir. Geriye dönüşleri önlemek için, bir takım hareketler tabu listesine kaydedilerek tekrar yapılması belirli bir süre için yasaklanır. Belirlenen bir durdurma koşuluna göre algoritmanın çalışması sonlanmaktadır

Örnek Tabu Arama Algoritması

Çözüm=Başlangıç çözümü,

En_İyi_Çözüm=Çözüm,

Tabu_Listesi (Boş),

Durdurma_Kriteri,

Kontrol=FALSE,

Repeat

- Eğer $\text{Çözüm} > \text{En_İyi_Çözüm}$ ise $\text{En_İyi_Çözüm} = \text{Çözüm}$
- Eğer $\text{Durdurma_Kriteri}'$ ne ulaşılmış ise $\text{Çözümü Tabu_Listesine ekle}$

- Eğer *Tabu_Listesi* dolu ise ilk gireni listeden çıkar,

çözümlerin içinden başka birini *Yeni_Çözüm* olarak seç

- Eğer *Yeni_Çözüm* bulunamadıysa **veya**

(Eğer geliştirilen *Yeni_Çözüm*, *Uzun_Dönem_Hafıza* da bulunuyor ise *Yeni_Çözümü* rasgele üret)

- Eğer *Yeni_Çözüm*, *Tabu_Listesi'* nde yok ise *Çözüm=Yeni_Çözüm*

Değil ise *Kontrol=TRUE*

Until *Kontrol=TRUE*

Örnek 1

- Bir işletme, değişik tipte dört yeni makina satın almıştır.
- İşletme içinde makinaların yerleştirilebileceği dört seçenek yer bulunmaktadır.
- Birim zaman başına malzeme aktarma giderleri her makina için öngörölmüş ve aşağıda çizelge biçiminde sunulmuştur

	Aday Konumlar				
Yeni Makinalar		1	2	3	4
	A	180	10	96	146
	B	138	28	166	172
	C	114	186	4	158
	D	14	154	150	46

Amaç TS Algoritmasını kullanarak en düşük maliyetli veya en düşük maliyetli çözüme yakın makine yerleştirmeyi elde etmek.

Başlangıç konumu ve değeri (başlangıç olarak en iyi yerleştirme)

DCBA : 14+186+166+146 =512 olsun

En iyi çözüm : 512

İterasyon sayısı : 5

Tabu Listesi uzunluğu :3

Tabu Listesi : (),(,),(

Komşuluklar: 1. iterasyon

a) CDBA : 114+154+166+146 =580

b) BCDA : 138+186+150+146 =620

c) ACBD : 180+186+166+46 =578

En iyi çözümden daha iyi bir çözüm yok bu nedenle bölgesel çeşitlendirme yapmak için en iyi yerleştirme konumundaki makinelerden 2 tanesinin yeri rasgele değiştirilir. Bu değişim 2. ve 4. konumdaki makineler olsun.

DABC : 14+10+166+158=348

En iyi yerleştirme : DABC

En iyi Çözüm : 348

Tabu Listesi : (a,c),(,),(,)

Komşuluklar: 2. İterasyon

$$d) ADBC : 180+154+166+158 = 658$$

$$e) BADC : 138+10+150+158 = 456$$

$$f) CABD : 114+10+166+46 = 336$$

En iyi yerleştirme : CABD

En iyi Çözüm : 336

Tabu Listesi : (a,c),(e,f),(,)

Komşuluklar: 3. İtersayon

$$g) ACBD : 180+186+166+46 = 578$$

$$h) BACD : 138+10+4+46 = 198$$

$$i) DABC : 14+10+166+158 = 348$$

En iyi yerleştirme : BACD

En iyi Çözüm : 198

Tabu Listesi : (a,c),(e,f),(h,i)

Komşuluklar: 4. İterasyon

$$ABCD : 180+28+4+46 = 258$$

$$CABD : 114+10+166+46 = 336$$

$$DACB : 14+10+4+172 = 200$$

En iyi çözümünden daha iyi bir çözüm yok bu nedenle bölgesel çeşitlendirme yapmak için en iyi yerleştirme konumundaki makinelerden 2 tanesinin yeri rasgele değiştirilir. Bu değişim 2. ve 4. konumdaki makineler olsun.

$$BDCA : 138+154+4+146=442$$

Komşuluklar: 5. İterasyon

$$DBCA : 14+28+4+146 = 192$$

$$CDBA : 114+28+166+146 = 580$$

$$ADCB : 180+154+186+172 = 692$$

En iyi yerleştirme : DBCA

En iyi Çözüm : 192

Tabu Listesi : (c,d),(b,c),(d,b)

Örnek 2

Bu kısımda TA algoritmasının işleyişi literatürde sıklıkla yer alan iki basit örnek üzerinden adım adım gidilerek gösterilecektir. Bu örneklerden ilki Denklem 2.1 de verilen fonksiyonun global en küçük değerli noktasının bulunmasıdır.

$$f(x) = f(x) \begin{cases} x^2, & \text{eger } x \leq 1 \\ (x-3)^2 - 3 & \text{Degilse} \end{cases}$$

Denklem 2.1

Söz konusu fonksiyonun en küçük değeri $f(3) = -3$ tür. Rastlantı bir noktadan aramaya başlanacaktır. Aramaya $f(-7.39) = 54.61$ noktasından başlanmaktadır. Dört farklı komşu seçme fonksiyonu vardır. ($\eta \in [0,1]$ rastlantı bir sayıdır) ne bunlar denklem 2.2 – 2.5 de verilmektedir. Örnek TA algoritmasının temel işleyişini canlandırmak için verildiğinden yalnız yakınlığa bağlı bellek yapısı kullanılmıştır. Ters hareketlerin yapılması tabu belirlenmiştir. Basit bir örnek olduğundan tabu süresi 1 olarak alınmıştır. Her bir hareketin tabu listesi h_x ile temsil edilmiştir. Denklem 2.1 de ilk 18 çevrim gösterilmektedir.

Tabu Arama ve Kapasite Kısıtsız Tedarikçi Seçme Problemi

$$\psi^1(i) = 2\eta + i$$

Denklem 2.2

$$\psi^2(i) = 4\eta + i$$

Denklem 2.3

$$\psi^3(i) = 1 - 2\eta$$

Denklem 2.4

$$\psi^4(i) = i - 2\eta$$

Denklem 2.5

Böylece $x=1$ 'in tersi $x=3$, $x=3$ 'ün tersi $x=1$, $x=2$ 'nin tersi $x=4$ ve $x=4$ 'ün tersi $x=2$ olur.

Denklem 2.1 $f(x)$ 'in küçük olduğu noktayı arayan bir TA algoritması

t	i	$\bar{i} = \psi x(i)$	$f(i)$	$f(\bar{i})$	η	x	h1	h2	h3	h4
0	-7.39	-7.75	54.61	60.20	0.18	3	0	0	0	0
1	-7.39	-5.71	54.61	32.55	0.42	2	2	0	0	0
2	-5.71	-6.13	32.55	37.60	0.21	3	2	0	0	3
3	-5.71	-2.36	32.55	5.56	0.84	2	4	0	0	3
4	-2.36	-3.09	5.56	9.56	0.37	3	4	0	0	5
5	-2.36	-3.97	5.56	15.73	0.80	3	6	0	0	5
6	-2.36	-3.98	5.56	15.84	0.81	3	7	0	0	5
7	-2.36	-4.44	5.56	19.74	0.52	4	8	0	0	5
8	-2.36	-6.19	5.56	38.37	0.96	4	8	9	0	5
9	-2.36	-3.82	5.56	14.63	0.73	3	8	10	0	5
10	-2.36	-0.12	5.56	0.02	0.56	2	11	10	0	5
11	-0.12	-0.37	0.02	0.14	0.12	3	11	10	0	12
12	-0.12	2.41	0.02	-2.65	0.63	2	13	10	0	12
13	2.41	1.39	-2.65	-0.41	0.51	3	13	10	0	14
14	2.41	2.23	-2.65	-2.40	0.09	3	15	10	0	14
15	2.41	2.48	-2.65	-2.73	0.02	2	16	10	0	14

16	2.48	2.12	-2.73	-2.22	0.18	3	16	10	0	17
17	2.48	2.26	-2.73	-2.45	0.06	4	18	10	0	17

Fonksiyonda $f(3) = -3$ noktası en küçük değerli noktadır. Görüldüğü gibi TA algoritması 18 çevrimde bu noktaya yaklaşmıştır. Ta yerel en küçük olan $f(0) = 0$ 11. çevrimde gelmiş 12. çevrimde $x=2$ hareketiyle yerel en küçük noktasından kurtulmuştur.

Kaynaklar:

- Papatya Yayıncılık Modern Sezgisel Teknikler ve Uygulamaları
- Yapay Zeka Optimizasyonları Algoritmaları.
- İleri Programlama Yöntemlerine Giriş (Yrd. Doç. Dr. Rembiye KANDEMİR)
- Tabu Araştırma Algoritmasına Dayalı Sistem Kimliklendirme İşleminde Kontrol Parametrelerinin Çözümüne Etkisi (Aytekin BAĞIŞ)
- Hücrel Ağlarda Kanal Planlama Problemine Tabu Araması Yaklaşımı (Didem Gözüpek, Gaye Genç)

BU NOTLAR DÜZENLENECEK..!